

บทความ Forward Contract กับการบัญชีป้องกันความเสี่ยง

จากบทความของอาจารย์วรศักดิ์ในฉบับก่อนจะมีการพูดถึงเรื่องเครื่องมือป้องกันความเสี่ยง ในแง่หลักการบัญชี (ของกิจการ) สำหรับการบัญชีป้องกันความเสี่ยง (Hedge accounting) ที่ถือปฏิบัติอยู่จริงๆ โดยบางกิจการก็อ้างอิงจาก IAS 39 ซึ่งก็มีทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (ส่วนใหญ่จะไม่เป็นทางการ) หรือไม่ได้อ้างอิงว่าทำตามมาตรฐานฯ สากฉบับไหนเลย ถือเป็นหลักการบัญชีของกิจการจริงๆ (อาจจะคิดเองทำเองน่าจะเก่งกว่า IASB อีก) ไปแล้ว

โดยปกติในการทำธุรกิจ กิจการบางกิจการอาจมีรายการที่มีความเสี่ยงด้านอัตราดอกเบี้ยและ/หรือ ความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เมื่อมีรายการที่มีความเสี่ยงดังกล่าวกิจการก็ต้องหาวิธีหาเครื่องมือป้องกันความเสี่ยงดังกล่าว เพื่อให้ทุกคนเข้าใจว่าธุรกิจทำอะไร มีความเสี่ยงและจัดการความเสี่ยงนั้นแล้วได้ผลดีหรือมีผลเสียหายากน้อยแค่ไหน มาตรฐานการรายงานทางการเงินจึงได้มีการกำหนดการบัญชีป้องกันความเสี่ยง (Hedge accounting) ขึ้นมา

ดังนั้น วันนี้เราจะมาพูดถึงถึงเรื่องการบัญชีป้องกันความเสี่ยง (Hedge Accounting) ตามมาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 9 เรื่อง เครื่องมือทางการเงิน (“IFRS 9”) ซึ่งประเทศไทยอันเป็นที่รักของเราจะมีแผนบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2562

ในมาตรฐานฉบับนี้ได้กำหนดวิธีการทางบัญชีสำหรับรายการที่มีการป้องกันความเสี่ยง (Hedge item) และสำหรับเครื่องมือป้องกันความเสี่ยง (Hedging instrument) ไว้ ก่อนที่จะไปรู้จักกับการบัญชีป้องกันความเสี่ยง (Hedge accounting) ควรต้องมาทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่าอะไรคือ Hedge item หรือ Hedge accounting

รายการที่มีการป้องกันความเสี่ยง (Hedged item)

รายการที่มีการป้องกันความเสี่ยงสามารถเป็นได้ทั้งสินทรัพย์หรือหนี้สินที่รับรู้แล้ว สัญญาผูกมัดที่ยังไม่รับรู้ รายการที่คาดการณ์ไว้หรือเงินลงทุนสุทธิในการดำเนินงานในต่างประเทศ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นรายการเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มของรายการที่มีการป้องกันความเสี่ยง (IFRS 9.6.3) ที่กิจการได้กำหนดว่าจะนำการบัญชีป้องกันความเสี่ยงมาถือปฏิบัติ

การบัญชีป้องกันความเสี่ยง (Hedge accounting)

การบัญชีป้องกันความเสี่ยงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงผลกระทบในงบการเงิน ซึ่งเป็นผลจากกิจกรรมการจัดการความเสี่ยงของกิจการที่ใช้เครื่องมือทางการเงินในการจัดการฐานะเปิดจากความเสี่ยงต่าง ๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อกำไรหรือขาดทุน (หรือกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น ในกรณีการลงทุนในตราสารทุนที่กิจการเลือกที่จะแสดงการเปลี่ยนแปลงของมูลค่ายุติธรรมในกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น) วิธีการดังกล่าวมีเป้าหมายที่จะแสดงถึงบริบทของเครื่องมือป้องกันความเสี่ยงภายใต้การบัญชีป้องกันความเสี่ยงเพื่อสะท้อนถึงวัตถุประสงค์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการป้องกันความเสี่ยงดังกล่าว (IFRS 9.6.1)

TFRS 9 จำแนกประเภทของการบัญชีป้องกันความเสี่ยงออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม (Fair value hedge) การป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสด (Cash flow hedge) และการป้องกันความเสี่ยงของเงินลงทุนสุทธิในการดำเนินงานต่างประเทศ (Hedge of a net investment in a foreign operation) ในบทความนี้จะกล่าวถึงการป้องกันความเสี่ยงสองรูปแบบแรก ซึ่งเป็นการป้องกันความเสี่ยงที่หลายๆ กิจการนำมาใช้ในปัจจุบัน

การป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม (Fair value hedge) มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงในมูลค่ายุติธรรมของสินทรัพย์หรือหนี้สินที่รับรู้บัญชีแล้ว หรือสัญญาผูกมัด (Firm Commitment) ที่ยังไม่ได้รับรู้ ซึ่งเกิดจากความเสี่ยงที่เฉพาะเจาะจงและจะมีผลกระทบต่อกำไรหรือขาดทุนตัวอย่างของการป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม เช่น

- กิจการมีเงินกู้ยืมที่มีอัตราดอกเบี้ยคงที่ หากอัตราดอกเบี้ยตลาดเปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลกระทบกับมูลค่ายุติธรรมของเงินกู้ยืม กิจการจึงป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรมโดยการทำสัญญาแลกเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ย (interest rate swap) จากอัตราดอกเบี้ยคงที่เป็นอัตราดอกเบี้ยแบบลอยตัว
- กิจการทำสัญญาผูกมัดว่าจะซื้อเครื่องจักรจากผู้ขายในต่างประเทศในอีก 3 เดือนถัดไป สัญญาระบุราคาซื้อเป็นเงินตราต่างประเทศทำให้กิจการมีความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน กิจการจึงป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรมโดยทำสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า
- กิจการมีลูกหนี้การค้าที่จะได้รับชำระเงินเป็นเงินตราต่างประเทศ ทำให้กิจการมีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงของมูลค่ายุติธรรมเนื่องจากความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ กิจการจึงทำสัญญาขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า เพื่อป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรมของลูกหนี้การค้า

หมายเหตุ: สำหรับการป้องกันความเสี่ยงของสินทรัพย์และหนี้สินที่เป็นเงินตราต่างประเทศ กิจการอาจกำหนดให้เป็นการป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม หรือการป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสดก็ได้ หากเข้าเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้

สำหรับการป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม การเปลี่ยนแปลงของมูลค่ายุติธรรมของรายการที่มีการป้องกันความเสี่ยง (เช่น ลูกหนี้การค้า) จะรับรู้ในกำไรหรือขาดทุน และการเปลี่ยนแปลงของมูลค่ายุติธรรมของเครื่องมือป้องกันความเสี่ยง (เช่น สัญญาซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า) จะรับรู้ในกำไรหรือขาดทุนเช่นกัน

การป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสด (Cash flow hedge) มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากความผันผวนของกระแสเงินสดที่กิจการจะต้องจ่าย ซึ่งเกิดจากความเสี่ยงที่เฉพาะเจาะจงของสินทรัพย์หรือหนี้สินที่รับรู้บัญชีแล้ว หรือความเสี่ยงของรายการคาดการณ์ที่มีความเป็นไปได้ค่อนข้างแน่ที่จะเกิดขึ้น (highly probable forecast transaction) และจะมีผลกระทบต่อกำไรหรือขาดทุน ตัวอย่างของการป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม เช่น

- กิจกรรมมีเงินกู้ยืมที่มีอัตราดอกเบี้ยลอยตัว ทำให้จำนวนกระแสเงินสดที่จะต้องจ่ายค่าดอกเบี้ยในอนาคตมีความผันผวนตามอัตราดอกเบี้ยตลาด กิจกรรมจึงป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสดโดยทำสัญญาแลกเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ย (interest rate swap) จากอัตราดอกเบี้ยลอยตัวเป็นอัตราดอกเบี้ยแบบคงที่
- กิจกรรมคาดการณ์ว่าจะขายสินค้าเป็นเงินตราต่างประเทศในอีก 3 เดือนข้างหน้า ซึ่งเป็นรายการคาดการณ์ที่มีความเป็นไปได้ค่อนข้างแน่ที่จะเกิดขึ้น กิจกรรมจึงป้องกันความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศด้วยการทำสัญญาขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า

สำหรับการป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสด กิจกรรมต้องวัดมูลค่าเครื่องมือป้องกันความเสี่ยง (เช่น สัญญาแลกเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ย) ด้วยมูลค่ายุติธรรม และรับรู้การเปลี่ยนแปลงของมูลค่ายุติธรรมของเครื่องมือป้องกันความเสี่ยงในบัญชีสำรองสำหรับการป้องกันความเสี่ยงในส่วนของผู้ถือหุ้นเฉพาะส่วนที่การป้องกันความเสี่ยงมีประสิทธิภาพ (effective hedge) และส่วนที่ไม่มีประสิทธิภาพ (ineffective hedge) จะรับรู้ในกำไรหรือขาดทุนทันที เมื่อรายการกระแสเงินสดที่มีการป้องกันความเสี่ยงเกิดขึ้นจริง บัญชีสำรองดังกล่าวจะถูกโอนไปยังกำไรหรือขาดทุนในงวดที่เกิดรายการ

ตัวอย่างที่ 1 การบันทึกบัญชีการป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม (Fair Value Hedge)

การบันทึกบัญชีสัญญาซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า เมื่อกิจการทำสัญญาผูกมัดที่จะซื้อเครื่องจักร

บริษัท กขค จำกัด (“กิจการ”) มีสกุลเงินที่ใช้ในการดำเนินงานและสกุลเงินที่ใช้นำเสนองบการเงินเป็นสกุลเงินบาท กิจการเลือกใช้การบัญชีป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรมสำหรับการป้องกันความเสี่ยงของสัญญาผูกมัดทุกสัญญา ในวันที่ 1 ตุลาคม 25X8 กิจการทำสัญญาผูกมัดกับผู้ขายในประเทศสหรัฐอเมริกาว่าจะซื้อเครื่องจักรเพื่อนำมาใช้ผลิตสินค้า ผู้ขายจะส่งมอบเครื่องจักรให้ในวันที่ 1 เมษายน 25X9 และมีราคาซื้อขายตามสัญญาเท่ากับ 1,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ

ในวันเดียวกัน บริษัท กขค จำกัด ทำสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้ากับธนาคารเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ โดยจะซื้อเงินจำนวน 1,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ ในวันที่ 1 เมษายน 25X9 ที่อัตราแลกเปลี่ยน 36.1361 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ หรืออีกนัยหนึ่ง กิจการทำสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้าเพื่อกำหนดราคาเครื่องจักรเป็นเงินบาทที่เป็นจำนวนแน่นอนแล้วเป็นมูลค่า 36,136,100 บาท

- รายการที่มีการป้องกันความเสี่ยง (Hedged Item) คือ สัญญาผูกมัดที่จะซื้อเครื่องจักรในราคา 1,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งยังมีได้บันทึกบัญชี กิจกรรมต้องวัดมูลค่ายุติธรรมของสัญญาผูกมัดและรับรู้การเปลี่ยนแปลงในมูลค่ายุติธรรมในกำไรหรือขาดทุน
- เครื่องมือป้องกันความเสี่ยง (Hedging Instrument) คือ สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้าจำนวน 1,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ บันทึกบัญชีด้วยมูลค่ายุติธรรม การเปลี่ยนแปลงของมูลค่ายุติธรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้ารับรู้ในกำไรหรือขาดทุน

อัตราแลกเปลี่ยนทันที (Spot exchange rate) อัตราแลกเปลี่ยนล่วงหน้า (Forward exchange rate) และมูลค่าธุรกรรมที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

วันที่	อัตราแลกเปลี่ยนทันที (บาทต่อดอลลาร์ สหรัฐ)	อัตราแลกเปลี่ยน ล่วงหน้า (บาทต่อดอลลาร์ สหรัฐ)	มูลค่าธุรกรรมของ สัญญาขายเงินตรา ต่างประเทศล่วงหน้า (บาท)
1 ตุลาคม 25X8	36.3002	36.1361	0
31 ธันวาคม 25X8	37.6760	37.5701	1,423,000
1 เมษายน 25X9	37.6601	37.6125	1,524,000

การป้องกันความเสี่ยงดังกล่าวเป็นไปตามเงื่อนไขของการบัญชีป้องกันความเสี่ยงครบทุกข้อ มีการจัดทำเอกสารการป้องกันความเสี่ยง (Hedge documentation) และการป้องกันความเสี่ยงนี้มีประสิทธิผล รายการบันทึกบัญชีจะเป็นดังนี้

วันที่	รายการบัญชี	เดบิต (บาท)	เครดิต (บาท)
1 ตุลาคม 25X8	ไม่มีรายการบัญชี เนื่องจากยังไม่มี การรับรู้สัญญาผูกมัด และสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้ามีมูลค่าธุรกรรมเท่ากับศูนย์		
31 ธันวาคม 25X8	เดบิต สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (สินทรัพย์)	1,423,000	
	เครดิต กำไรจากการป้องกันความเสี่ยง (กำไรหรือขาดทุน)		1,423,000
	ปรับปรุงมูลค่าธุรกรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า การเปลี่ยนแปลงในมูลค่าธุรกรรมบันทึกในกำไรหรือขาดทุน		
31 ธันวาคม 25X8	เดบิต ขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน (กำไรหรือขาดทุน)	1,423,000	
	เครดิต สัญญาผูกมัด (หนี้สิน)		1,423,000
	ปรับปรุงมูลค่าธุรกรรมของสัญญาผูกมัดที่ยังไม่ได้รับรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง มูลค่าธุรกรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า		
1 เมษายน 25X9	เดบิต สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (สินทรัพย์)	101,000	
	เครดิต กำไรจากการป้องกันความเสี่ยง (กำไรหรือขาดทุน)		101,000
	ปรับปรุงมูลค่าธุรกรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (1,524,000 – 101,000) การเปลี่ยนแปลงในมูลค่าธุรกรรมบันทึกในกำไรหรือขาดทุน		

วันที่	รายการบัญชี	เดบิต (บาท)	เครดิต (บาท)
1 เมษายน 25X9	เดบิต ขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน (กำไรหรือขาดทุน)	101,000	
	เครดิต สัญญาผูกมัด (หนี้สิน)		101,000
	ปรับปรุงมูลค่ายุติธรรมของสัญญาผูกมัดที่ยังไม่ได้รับรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า		
1 เมษายน 25X9	เดบิต เงินสด	1,524,000	
	เครดิต สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (สินทรัพย์)		1,524,000
	รับรู้รายการจ่ายชำระสุทธิสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้าเป็นเงินสด		
1 เมษายน 25X9	เดบิต เครื่องจักร	37,660,100	
	เครดิต เงินสด		37,660,100
	ชำระค่าเครื่องจักรตามสัญญาผูกมัดที่อัตราแลกเปลี่ยนทันที ณ วันที่ 1 เมษายน 25X9 (1,000,000 x 37.6601)		
1 เมษายน 25X9	เดบิต สัญญาผูกมัด (หนี้สิน)	1,524,000	
	เครดิต เครื่องจักร		1,524,000
	รับรู้ผลกำไรจากการป้องกันความเสี่ยงของสัญญาผูกมัดเป็นส่วนปรับปรุงมูลค่าตามบัญชีเริ่มแรกของสินทรัพย์ที่ได้มา		

ผลรวมของรายการบัญชีข้างต้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการป้องกันความเสี่ยงที่กิจการกำหนดไว้คือ กิจการได้กำหนดราคาซื้อเครื่องจักรเป็นจำนวนเงินบาทคงที่ ที่มีมูลค่า 36,136,100 บาท รายการบัญชีข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้

รายการบัญชี	เดบิต (บาท)	เครดิต (บาท)
เดบิต เครื่องจักร	36,136,100	
เครดิต เงินสด		36,136,100

ตัวอย่างที่ 2 การบันทึกบัญชีการป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสด (Cash Flow Hedge)

การบันทึกบัญชีสัญญาซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า เมื่อกิจการทำสัญญาผูกมัดที่จะซื้อเครื่องจักร

สมมติให้ข้อเท็จจริงเหมือนกับตัวอย่างที่ 1 แต่ บริษัท กขค จำกัด กำหนดให้การบัญชีป้องกันความเสี่ยงในกระแสดังกล่าวเป็นการป้องกันความเสี่ยงของสัญญาผูกมัดทุกสัญญา การป้องกันความเสี่ยงดังกล่าวเป็นไปตามเงื่อนไขของการบัญชีป้องกันความเสี่ยงครบทุกข้อ มีการจัดทำเอกสารการป้องกันความเสี่ยง (Hedge documentation) และการป้องกันความเสี่ยงนี้มีประสิทธิผลทั้งจำนวน รายการบันทึกบัญชีจะเป็นดังนี้

วันที่	รายการบัญชี	เดบิต (บาท)	เครดิต (บาท)
1 ตุลาคม 25X8	ไม่มีรายการบัญชี เนื่องจากยังไม่มี การรับรู้สัญญาผูกมัด และสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้ามีมูลค่ายุติธรรมเท่ากับศูนย์		
31 ธันวาคม 25X8	เดบิต สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (สินทรัพย์)	1,423,000	
	เครดิต สำรองการป้องกันความเสี่ยงในกระแสดังกล่าว (กำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น)		1,423,000
	ปรับปรุงมูลค่ายุติธรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า การเปลี่ยนแปลงในมูลค่ายุติธรรมบันทึกในกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น		
1 เมษายน 25X9	เดบิต สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (สินทรัพย์)	101,000	
	เครดิต สำรองการป้องกันความเสี่ยงในกระแสดังกล่าว (กำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น)		101,000
	ปรับปรุงมูลค่ายุติธรรมของสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า การเปลี่ยนแปลงในมูลค่ายุติธรรมบันทึกในกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น		
1 เมษายน 25X9	เดบิต เงินสด	1,524,000	
	เครดิต สัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (สินทรัพย์)		1,524,000
	รับรู้รายการจ่ายชำระสุทธิสัญญาซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้าเป็นเงินสด		
1 เมษายน 25X9	เดบิต เครื่องจักร	37,660,100	
	เครดิต เงินสด		37,660,100
	ชำระค่าเครื่องจักรตามสัญญาผูกมัดที่อัตราแลกเปลี่ยนทันที ณ วันที่ 1 เมษายน 25X9 (1,000,000 x 37.6601)		
1 เมษายน 25X9	เดบิต สำรองการป้องกันความเสี่ยงในกระแสดังกล่าว (กำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น)	1,524,000	

วันที่	รายการบัญชี	เดบิต (บาท)	เครดิต (บาท)
	เครดิต เครื่องจักร		1,524,000
	รับรู้ผลกำไรจากการป้องกันความเสี่ยงของสัญญาผูกมัดเป็นส่วนปรับปรุงมูลค่าตามบัญชี เริ่มแรกของสินทรัพย์ที่ได้มา		

ผลรวมของรายการบัญชีข้างต้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการป้องกันความเสี่ยงที่กิจการกำหนดไว้ คือ
กิจการได้กำหนดจำนวนกระแสเงินสดที่ต้องจ่ายเพื่อซื้อเครื่องจักรเป็นจำนวนเงินบาทคงที่ ที่มูลค่า
36,136,100 บาท รายการบัญชีข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้

รายการบัญชี	เดบิต (บาท)	เครดิต (บาท)
เดบิต เครื่องจักร	36,136,100	
เครดิต เงินสด		36,136,100